

Про функціонування мови державної та регіональних у демократизуючій Україні

У статті автор констатує, що спроби видати за першорядне питання про функціонування російської мови на Сході й Півдні України безпідставне, бо мовна ситуація у цих регіонах зумовлена соціально-економічними умовами. Вона втратить свою актуальність із зміною останньої. Поліпшити має науково розроблена програма мовного будівництва, зокрема визначення співвідношення у функціонуванні державної української та регіональних мов, зокрема російської, у школах і вишах регіонів України.

Ключові слова: державна мова, регіональна мовна ситуація, мовне будівництво.

В статье автор констатирует, что попытка выдвигать перво-степенный вопрос о функционировании русского языка на Востоке и Юге Украины безосновательна, ибо языковая ситуация и в этих регионах обусловлена социально-экономическими условиями. Она потеряет свою актуальность в процессе улучшения последней. Улучшить же ситуацию должна научно разработанная программа языкового строительства, в частности определение соотношения в функционировании государственного украинского и региональных языков, соответственно и русского, в школах и вузах Украины.

Ключевые слова: государственный язык, региональная языковая ситуация, языковое строительство.

The author claims that an attempt of putting in the foreground the questions of functioning of the Russian language in the South and South-West of Ukraine is groundless because the linguistic situation in the regions is predetermined by the social and the economic conditions. It will lose its topicality in the process of improving the latter. But, as a matter of fact, the situation could be improved by a scientifically worked out program of language building, in particular, defining the correlation between the functioning of the State Ukrainian and regional languages and, correspondingly, of the Russian language in secondary and higher schools of Ukraine.

Key words: State language, regional languages, linguistic situation, language building.

У цій невеликій розвідці, що постала на основі монографії автора про трансформацію вищої школи в Україні, розглядається

питання про функціонування державної й регіональних мов в Україні, власне проблематика мовної ситуації в Україні.

Почнемо статтю з того, що турботи політиків Донбасу про функціонування російської мови у цьому регіоні безпідставні з ряду причин і їх не можна абсолютизувати.

По-перше, у Донецькій, Луганській областях побутує не "велика" російська мова Пушкіна-Тургенєва, а український донецький комунікативний, дистильований варіант її, позбавлений живої народної основи. Аспект етнолінгвістичний у даному випадку не визначальний.

По-друге, функціонування тієї чи іншої мови визначається соціально, а не її особливостями. Скажімо, не наймилозвучніша італійська, а порівняно немилозвучна англійська нині стала першою міжнародною мовою. Діалектну основу (середньонадніпряньський діалект) сучасної української літературної мови визначала не його внутрішньоструктурна характеристика, а позамовний чинник. Певні, що зміняться соціально-економічні умови у східному й південно-східному регіонах й відповідно зміниться мовна ситуація у них, зокрема відношення до української мови.

Коротенько зупинимось на причинах, що зумовили нинішню мовну ситуацію в Україні у цілому й окремо у кожному з двох регіонів.

Нинішня мовна ситуація у поки що бінарній регіональній Україні у минулому визначалася домінантизацією спершу колишньої українсько-польської, пізніше українсько-російської прямими й опосередкованою через польську українсько-німецькою взаємодіями.

Попередні українсько-іншомовні взаємодії, а тим більше давньо-українського періоду чи сучасні, наприклад, українсько-англійську через їх вторинність до уваги не беремо.

На нинішньому етапі мовна ситуація у суверенній Україні визначається знову ж таки в обох регіонах зовсім по-різному. Так, у західному у кожному з-під регіонів реальний вплив мов сусідніх держав: у Галичині і Волині – польської, у Буковині – румунської, у Закарпатті – угорської, у східному, зокрема Харківській, Луганській, Донецькій, на півдні, зокрема Одеської областях – російської мови.

Мабуть, можна було б згадати про прямий вплив греко-татарського й греко-еллінського говорів та опосередкований грецької літературної мови на півдні Донецької області. У західному регіоні відчувається у функціонуванні української колишній вплив німецької як державної Австро-угорської імперії, до складу якої входили українські Галичина, Закарпаття, Буковина. У кінці ХХ ст. у зв'язку із зростанням ролі Німеччини у Європі стала відчутною німецька, зумовлена регіональною германською глобалізацією.

У східному регіоні з періоду формування Російської імперії неухильно зростає вплив українсько-російської, а точніше російської глобалізації. Законодавчі акти Російської імперії, Радянського Союзу – тому найкраще підтвердження. Мовна глобалізація супроводжувалася і визначалася соціально-політичною, економічною, демографічною. Зважмо, що Схід і Південний Схід були інтегровані фактично у промисловий комплекс Росії.

Порушення усталених російсько-українських економічних зв'язків, а не вплив українсько-російської взаємодії визначають нині збурення громадян Сходу й Південного Сходу. Соціально-економічні зрушення в Україні, зумовлені прямунням її до Європи і світової співдружності, поступово, неухильно й щодалі очевидніше її послаблятимуть, а значить зміниться й мовна ситуація у регіоні.

Заперечувати парадигмальність у розвитку мови й мовознавства так же ненауково, як не визнавати перевагу католицьких та протестантських європейсько-північноамериканських сучасних демократій Європи та США над середньовічним православним християнським і його продовженням пролетарсько-комуністичним тоталітаризмом Росії. Слід, правда, визнати, що обидві соціальні парадигми прогресивніші за язичництво.

У зв'язку з відчутною американською світовою глобалізацією кінця ХХ і початку ХХІ ст. в освічених колах України, особливо молоді утверджується англійська мова. Це очевидніше у західному регіоні, що пояснюється заробітчанством у країнах Східної та Західної Європи, де англійська мова стала поширеною. Зрозуміло, що англійська мова у зв'язку із цією глобалізацією стає першою міжнародною мовою громадян нашої держави. Та маємо зауважити, що, на нинішньому етапі громадянам економічно слабкої України треба зважати, а її політикам треба враховувати при визначенні взаємозв'язків з політично відсталою, але економічно-потужною Росією все ще триваючу російську глобалізацію. У такому разі маємо визначити відповідно до соціальних потреб, урахувавши регіональний чинник, диференційовану систему вивчення російської мови у школах та вишах України.

Після такого екскурсу запропонуємо деякі пропозиції, щодо її викладання у школах та вишах. Попередній і поки що нинішній етапи функціонування російської мови в обох (а особливо східному) регіонах зумовлені уже фактично історично проміжною й регіональною російською глобалізацією, яка все ще у пострадянських республіках-державках протиставляється світовій північноамерикансько-європейській демократичній. До речі, маємо визнати, що українські науковці, скажімо, навіть лінгвісти, будучи випускниками факультету іноземних

мов, у своїх здебільшого атестаційних дослідницьких роботах оперують в основному розвідками й книгами російських або російськими перекладами іноземних авторів. Загальнотеоретичний, а особливо прикладний характер і світового мовознавства визначається лінгвістами США та Європи, але не Російської Федерації, бо структуралізм, функціоналізм, генеративна і когнітивна лінгвістики – парадигми запозичені. Скажімо, лише після уже посталі традиції проведення європейських когнітивних конференцій настала черга за російськими.

Весь цей попередній соціолого-психологічний екскурс, здається, переконує навіть тих, хто підтримував передвиборчий галас на захист нібито обмеженої щодо функціонування в Україні російської мови, не просто у безпідставності, але й тенденційній заангажованості нинішніх антиукраїнських політиків.

Не станемо втягуватися у спекулятивну дискусію про доцільність надання державності в усіх регіонах України статусу другої, а фактично єдиної російській мові, зокрема аналізувати численні проекти й закони про функціонування мов у даній державі, а запропонуємо своє бачення цього явища з позиції психо- й соціолінгвістики. Почнемо з нами пропагованої основоположної тези.

У вишах України мова викладання має визначитися їх статутом: таким чином відповідно у національному – функціонує українська держава, а в регіональному – може бути мова, визначена офіційною у певному регіоні. Зрозуміло, національний виш фінансується з державного бюджету, регіональний функціонує на кошти регіону, муніципальний (міський) утримується коштом муніципалітету (міста). Зрозуміло, дипломи, видані регіональними навчальними закладами, мають бути уніфіковані в статусі, в іншому регіоні вони нострифікуються.

Міжрегіональні, а найперше головні (провідні) послугуються, зрозуміло, державною українською. Їх статус визначає державне фінансування. І лише вузько регіональні, у яких готуються фахівці одного регіону, послугуються регіональною офіційною мовою. Безперечно, вони утримуються регіоном. Повторимось, що обмежений функціонально й територіально диплом в іншому регіоні потребує відповідної нострифікації.

Виші, що готують працівників соціально необхідних професій (педагогічні, соціальні працівники, домашні лікарі і т. д.) визначаються щодо свого статусу й фінансування, а значить і щодо мови навчання колективом працівників. Але загальнодержавний статус функціонування випускників цих вишів робить логічним їх державне фінансування і державну українську мову навчання у них.

У зв'язку з вищесказаним визначаються щодо державної української чи офіційної регіональної школи України. Зрозуміло, як у всіх вишах України, так і всіх школах визначається як державна українська мова, бо інакше постане проблема несприйняття одним одним в державі представників різних регіонів й не формуватиметься спільне світобачення громадянина України.

Визначаються відповідно і принципи державного фінансування шкіл з регіональною мовою навчання. Адже не може бути узаконена абсолютизація на Півдні й Південному Сході шкіл з російською, а в інших регіонах – з іншими регіональними мовами. У кожному окремому регіоні на основі співвідношення бажаючих навчатися державною українською чи регіональною мовами визначається певне співвідношення шкіл з учнями, що навчаються державною та регіональною мовами. Зрозуміло, за державний кошт не можуть системно готуватися в Україні численні абітурієнти для російських, польських, угорських, румунських, грецьких вишів. Разом з тим припускаємо, що в Україні можуть функціонувати школи й виші коштом іноземних держав, але за міжнародними нормами з урахуванням законодавства України. Зрозуміло, вивчення української мови у них обов'язкове.

Усілякі інші принципи сприймаються як такі, що спрямовані на порушення територіальної цілісності України. Це все ще, на жаль, спекулятивно використовується хіба що антинаціональними партіями та блоками у передвиборчій боротьбі, чому приходить кінець.

Навчання іноземних студентів має здійснюватися державною українською мовою, бо іноземні студенти перебувають під юрисдикцією держави в цілому, а не окремих регіонів. І це тим більше, що без регіональної нострифікації регіональними вишами виданими в одних регіонах дипломами неможливим стане їх переведення студентів-іноземців з одного регіону в інший навіть в Україні.

Література

1. Закон про вищу освіту України. – К., 2014.
2. Зеленько А. С. Про лінгвістичну парадигму та функціональну лінгвістику в україністиці / А. С. Зеленько // Проблеми семасіології в аспекті еволюції лінгвістичних парадигм : монографія : у 2 ч. – Луганськ : Вид-во ДЗ "ЛНУ ім. Т. Шевченка", 2013. – С. 148–153.
Ч. 1. – 2013. – С. 148–153.
3. Кочерга М. П. Загальне мовознавство : підручник / М. П. Кочерга. – К. : Видавничий цент "Академія", 2003. – 464 с.